

INDULJANAK MEG A KUTATÁSOKI

/beszélgetés Gyimesi Sándorral a Közép- és Kelet-Európa Kutatási Központ munkájáról/

Kérdés: Tanár Úr, mikor és milyen céllal alakult meg a Kelet-Európa Intézet?

Válasz: Nem egészen így hívják, a hivatalos neve Közép- és Kelet Európa Akadémiai Kutatási Központ. Azért kapta ezt a nevet, mert nemcsak kutat, hanem szervezi is a kutatást. Ugyanúgy, ahogy külföldön sok helyen az ún. research center-ek. Tehát nem intézetről van szó, hanem kutatócsoportról. Mi a különbség a kettő között? A kutatócsoport létszáma és pénzügyi önállósága is kisebb, de munkáltatói jogokat gyakorol.

1981 július 1-én kelt az az okmány, amely létrehozta ezt az intézményt, amely gyakorlatilag 1982 januárjától működik. Célja, hogy megerősítse a magyarországi Kelet-Európa-kutatást, főként a történeti kutatásokat. Ennek több oka van. Először is az, hogy Kelet-Európában élünk. Másodszor az, hogy a társadalomtudományok, s így a történettudomány elemző szemlélete egyre inkább túllép az országkeretekben való gondolkodáson. Eddig kétféle történelem létezett: nemzeti történelem és egyetemes történelem. Újabban e kettő közé behatolt a regionális történelem. Az egyetemes történelmet így régiók rendszereként fogjuk fel.

K: Tanár Úr, Ön a JATE Középkori Egyetemes Történeti és Latin-Amerika Történeti Tanszékén is dolgozik; mi a feladata a kutatócsoportban?

V: Mindenféle. Ez a kutatócsoport a budapesti Közgazdasági Egyetem Gazdaságtörténeti Tanszékére "van telepítve". A tanszéket is, a kutatócsoportot is Berend T. Iván vezeti. Én "tudományos csoportvezető" vagyok; gyakorlatilag az ő helyettese. Ez munkáltatói jogokat, tervekészítést, szakmai és adminisztratív irányítást je-

/folyt. a 6. oldalról/

Miénk az utolsó előadás. Éjfélkor kezdünk bepakolni, a templom, - ahol játszottunk és most is fogunk - hidegebb, mint bármikor. Két óra múlva még nincs zene, az utcán várják, hogy ki nyissuk az ajtót, odabent várjuk, hogy együtt legyünk. Le-föl rohangálok, lefekszem a földre, üvöltözök, közben megsértenelek, közben visszasértek. Mindent megígérek magamnak, többé nem lesz fontos, csak még ma éjszaka leheszen játszani, mert különben nincs értelme semminek. Soha még nem kívántam ennyire észelősen, hogy ne legyek magam, hogy szerep legyek; közvetítő. Menekülés ez, és aki nem veszi észre, az belém rug, aki igen, az megpróbál megállítani.

De én nem akarok megállni. Pörögjön minden! Ne legyen vége az éjszakának, zárjanak a gipszangyalok közé, fektessenek az ol-tárra, korbácsoljanak, és közben vallásos ének szóljon. Mágia ez már, a transz állapota.

Aztán az előadás kijózanít. A görög föloldódik, inkább sivárság marad utána, vágyak nélküli.

Bort hoznak. Meleg kenyeret. Fényképek. Közfogás. Udvari-as búcsu.

Mintha pontos történet lett volna. Kezdet és vég között kifesztítve a cselekmény hálóját. A trapézok között a lehetséges magyarázatok szaltói. Az életveszélyes produkciók

+

Hangosan röhögök. Eszembe jut az indulás.

Még odafelé mentünk; mikor a határon - Magyarország, Gyékényes - telefonálni akartunk Szegedre. A forgalmi irodában készségesek, csak éppen az öt telefon egyikén sem lehet vonalat kapni. Illetve nem lehet fölhívni semmiféle várost! Mikor idáig érünk, három férfi jelenik meg az ajtóban. Látjuk, hogy a bentlevők egyszerre pattannak

/folyt. a 8. oldalon/

/folyt. a 8. oldalon/

lent. kutatási feladataim mellett.

K: Mik a fontosabb kutatási programok?

V: Kettő van: egy távlati kutatási koncepció és egy négyéves kutatási terv. A távlati koncepcióról irtam egy cikket a "Magyar Tudomány"-ba. /1982. 4. sz.; a szerk./

A négyéves tervet négy téma kutatása alkotja a 18., 19., és a 20. századra vonatkozóan. Erre az időszakra koncentrálnak erőnket. Vagyis a kapitalizmus előfeltételei, kialakulása és főnállása érdekkel minket, és ennek gazdaság-, társadalom-, és eszméletörténeti vetületei. A politikátörténetet a legkidolgozottabb, ezzel kevésbé foglalkozunk.

Az első téma agrártörténet, a paraszttársadalom története. A második külön társadalomtörténet. Itt a fő cél a munkavizsgálata, hogyan alakultak ki az új rétegek, mint például a vállalkozók, a hatalmi elit, hogyan adaptálódtak a városba áramlók a kispolgári életformához. A harmadik téma a város- és településtörténet. Ebben én vagyok a "bűnös": valamit nekem is adtak! Végül pedig lesznek összehasonlító regionális kutatások.

A kutatócsoport fő feladata kettős: meg kell indítani a kutatásokat, és fel kell nevelni egy új szakembergárdát. És ehhez a munkához szerénynek kell lenni és sokat kell akarni. Mert ma Magyarországon sokan foglalkoznak Kelet-Európával is, de igazi "keleteurópás" alig van. Ezért most nagyon megalapozatlan lenne azt mondani, hogy csinálunk egy Kelet-Európa-szintézist!

K: Együttműködik-e a kutatócsoport más tudományok képviselőivel?

V: Megpróbálunk kapcsolatba kerülni néprajzosokkal, irodalommal, művészettörténészekkel, hogy kutatásaikat a mieinkhez szervezhessük. Például mi foglalkozunk a parasztkérdéssel. Jó lenne, ha vállalná valaki az irodalomban található paraszttábrá-

föl, egyszerre szól a köszöntés. Kérjük, hogy a középső férfi - izzadó, puha tenyér - megrázza kezünket

- Maguk vezetik a mozdonyt?

A kérdés váratlan, alig tudjuk kinyögni a "nem"-et. De meg sem várja, eltűnnek egy dupla ajtó mögött.

- A pécsi körzet MÁV-igazgatója - sugja az egyik vasutas.

- Ellenőrzés, értik?

Értjük. Nézzük a kopott iróasztalokat, a csupasz villanykörtét, a hulló vakolatot.

A falon bekeretezve szabályzatok, rendeletek. Magyarország vasuti térképe. Fő- és mellékvonalak. Feltételes megállóhelyek.

- Hogy a kurva anyámba álljak be, mikor két órája lejárt a szolgáltatom?

Válasz nélkül leintik.

Hazaérkeztünk.

Balog József

+ + +

zolások feldolgozását. Mert ezeknek társadalmi vetületük is van. Járják a különböző tudományok kutatói a maguk utját, de legyenek illeszkedések munkánkban!

Kapcsolatunk van az Irodalomtudományi Intézetben Sziklai László vezetésével alakult Irodalomtudományi Munkaközösséggel, amely időnként összejöveteleket tart. Célunk, hogy minél több közös témáról és minél több közös vita és előadás legyen. Most, a kapcsolatunk első fázisában még csak az ismerkedésnél tartunk. Kapcsolatot tartunk a Néprajzi Múzeummal is a paraszti életmód változásainak kutatásában. Volt közös kis konferenciánk. Más típusu a művészettörténészekkel való együttműködésünk: különböző kutatási témákra tettünk javaslatokat, melyeket ők beépítettek munkatervükbe. Végül pedig együttműködést alakítottunk ki a BME Építéstudományi Intézetével is, ez az építés- és településtörténeti kutatásokat

segítheti.

K: Léteznek-e Kelet-Európában, vagy a világon máshol is hasonló kutatási központok, s ha igen, milyen formái alakultak ki az együttműködésnek?

V: A szocia lista országok közül csak a Szovjetunióban van önálló akadémiai intézet: a Balkanisztikai Intézet. Máshol nagyobb akadémiai intézetekben és az egyetemeken folynak kutatások. Ausztriában működik Súdosteuroopa Institut, az NSZK-ban pedig Súdost Institut és Súdosteuroopa Gesellschaft. Mindegyikkel tartunk fenn kapcsolatot. Lengyel és cseh kutatókat személyesen ismerünk, de az ő tudományszervezési gyakorlatukból következően intézetközi, hivatalos kapcsolatunk nincs. Most próbálunk kapcsolatba lépni a bolgárokkal és majd a románokkal is. A new york-i Braudel Centerben Wallersteinék is tudnak rólunk. Megjelenésünk nagy érdeklődést váltott ki ott is, meg általában a nemzetközi szintén, mert nagyok a hiányok a Kelet-Európa-kutatásban. A velünk szemben támasztott igények is nagyobbak, mint amelyeknek most meg tudunk felelni.

K: Van-e már kialakult, jól használható meghatározás arra, hogy mi is Kelet-Európa, illetve milyen koncepciók formálódtak ki ezzel kapcsolatban?

V: Hogy mi Kelet-Európa, azt igazából nem nagyon lehet még megmondani: cseppfolyós a fogalom. Kelet-Európa határai korok és szempontok szerint nagyon eltérőek. Igazán kiforrott koncepcióról még nem beszélhetünk.

K: Mégis sok szó esik mostanában a Wallerstein-féle felfogásról. Ez Kelet-Európát félperifériaként írja le a világgazdaság centruma és perifériái között.

V: Valójában Kelet-Európát is perifériának tartja, ez az igazság. Csak mi beszélünk félperifériáról. De elmélete nem Kelet-Európa önfejlődését írja le, hanem inkább kapcsolódását más területekhez a világgazdaság rendszerében. Egyébként megpróbáltuk összeszedni azokat a nézeteket, amelyek a 20. században, az elmúlt 70-80 évben Közép- és Kelet-Európával kapcsolatban születtek a tudományban és a publicisztikában. Hatalmas anyag gyűlt össze, amit meg fogunk jelentetni. Jelenleg lektorálás alatt áll, és a Magvető adja majd ki. Meglátja, bestseller lesz, irtózatossá indulatokat fog kiváltani. Szakértői vitát tartottunk róla, és az anyag ott is mindegyiknek okozott meglepetést.

K: Tanár Ur az imént Közép- és Kelet-Európáról beszélt. Van aki Kelet-Európát mond, mások meg csak Közép-Európát. A terminológiák különbözősége kifejez-e valós történeti különbségeket?

V: Szerintem ezek az elnevezések: nesze semmi, fogd meg jól! Az elnevezésekről folytatott viták szerintem meddők, hiszen nyolcvan százalékgig ugyanazt értjük rajtuk. A kutatócsoport nevében Közép- és Kelet-Európa szerepel. Ezzel a névvel szándékosan nem foglaltunk állást. Közép-Európa földrajzi fogalom, amibe sok minden belefér, és időben, térben is különböző szempontok szerint is más és más. Ebből bizonytalanság fakad. De most ugysem tudjuk a térséget minden vonatkozásban lefedni! Induljanak meg a kutatások alrégiókra vonatkozóan is, és akkor majd tisztábban fogunk látni.

K: A különféle elnevezések gyakran ideológiai tartalmakat és prekonceptiókat hordoznak...

V: Természetesen ideológiai töltete mindennek van, így a történettudománynak is. De a tudomány prekonceptiókba ne menjen bele! Ma például Kelet-Európa határa a szocialista országok határa. De valóban csak ezek alkotják Kelet-Európát?

K: Minden szá ndék ellenére: befolyásolhatják-e ideológiai elvárások a kutatócsoport munkáját?

V: Igyekszünk, hogy prekoncepciók ne befolyásolják. Nem akarunk prekoncepciókat, hanem marxista tudományosságot.

K: Ma egyre erősödik az a nézet, hogy Kelet-Európa történetének kontinuitása sok vonatkozásban napjainkat is erősen befolyásolja, determinálja. Ön mint történész, hogyan vélekedik erről?

V: Kelet-Európa a világgazdasági rendszer kialakulásával válik igazán régióvá, s azóta is regionális egység, bár változó határokkal és alrégiókkal. Ilyen szempontból van kontinuitás. De nem feltételezhetünk egy lineáris fejlődést Kelet-Európában. Én nem hiszek a kezdettől fogva determinált fejlődésben. A dolog nem ilyen egyszerű. A konkrét alap kutatások részeredményeinek fejlődési utak és utváltozatok kijelölésében kell összegződniük, s ezt az egészet is el kell helyezni egy tágabb környezetben. Mindezt fontosabbnak tartom, mint az ideológiai előfeltevéseken alapuló vitákat.

K: Köszönöm a beszélgetést!

/készítette: Galamb György/

/A beszélgetés óta két e témába vágó könyv is megjelent. Az európai fejlődés regionális változatairól Szücs Jenő "Vázlat Európa három történelmi régiójáról" c. esszéje, a korai világgazdaság kérdéseiről pedig I. Wallerstein "A modern világgazdasági rendszer kialakulása" - címmel - sajnos alacsony példányszámban...; a szerk./

+++

AZ ESZMÉNYI NÉMETH LÁSZLÓ-KIADÁS BEFEJEZETLEN TÖRTÉNETE

Németh László ellentmondásosságát közhelyként szokták emlegetni. Ugy tűnik azonban, nem Németh László munkássága ellentmondásos, hanem mindaz, ami körülötte van. Ebbe a "körülötte van"-ba pedig beletartozik a Németh László életműkiadás is, ami így befejezett; az eszményi Németh László-életműkiadás története viszont aligha lehet az. Egyszerűbben: ilyen nem létezik.

Németh László neve alatt körülbelül hatvan kötet jelent meg, ha az ujrakiadások nem számítanak. Az általa írt tanulmányok száma /tanulmányoknak nevezte cikkeit, kritikáit, bírálatait, önéletrajzi írásait/ megközelíti az eget. Zöld Ferenc, a Magyar Könyvkiadók és Könyvter-

/folyt. a 11. oldalon/

A "VÁLASZ"

Vannak folyóiratok, amelyek máig hatnak, élnek, amelyekhez visszajárnak a későbbi idők fiataljai. Ilyen például a "második reformnemzedék" vezérlapja, a Nyugat, a Németh László által egyedül írt és szerkesztett Tanu, vagy az ugyancsak általa elindított, majd 1934-38. közt Sárközi György szerkesztésében megjelent Válasz, a népi írók lapja. Íráson most az 1946-49-es Választ szeretné fölfedezni. Ez a korszak, és ez a folyóirat a magyar irodalomtörténetírás mostoha gyereke. A népi írókról szóló tanulmányok jó része a mozgólán kétvilágháború közti időszakát tárgyalja, holott az folytatódott - bár megváltozott helyzetben és szereppel - 1945 után is. Mint rosszul

/folyt. a 11. oldalon/